

GALUSKA LÁSZLÓ PÁL

A Pál utcai fiúk értelmezésének kérdései a magyar gyermekirodalmi kutatásban

A különböző médiumokban és a szakmai fórumokon minduntalan szó esik arról, hogy baj van a magyar oktatással. Ebben a témakörben gyakran föl-fölemlegetett probléma az olvasási és szövegértési hiányosságok egyre inkább növekvő tendenciája a magyar népesség körében. Különböző megoldási javaslatok születnek, ezek között markáns irányt képvisel az a vélemény, hogy újra kellene gondolni az irodalmi kánon és az ajánlott irodalom témaköreit legalább az általános iskolai oktatásban, de ha lehet, akkor a középiskolákban is. Több gyermekirodalmi mű megjelenését, ill. a „valódi” gyermekirodalmi művek nagyobb hangsúlyát javasolják az irodalomórákon. De vajon fölkészült-e a magyar pedagógustársadalom erre a feladatra? Megvan-e már a szükséges háttér ehhez a váltáshoz, a „magas” irodalomtudomány, vagy a tankönyvek szintjén? A legtöbb ember persze ismeri a klasszikus vagy kortárs gyermekirodalmi műveket, de vajon elég mélyek és alaposak-e ezek az ismeretek? Hiszen egyelőre még az olyan klasszikusok, mint Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk* c. regénye esetében is gyakorta meglepő tájékozatlansággal, illetve a kutatás hiányával találkozunk. Pedig ez az egyik leghíresebb magyar gyermekkönyv, és megjelenésének tavaly igen szép és kerek évfordulója volt. *A Pál utcai fiúk* már 101 éves.

A kezdetek

A drámaírói munkásság előtt Molnár Ferenc több epikai művel is jelentkezett. Az általános közvélekedés szerint *A Pál utcai fiúk* c. regénye az egyetlen gyermekirodalmi alkotása, amely előzmény nélküli az életműben. Valójában szerzőjének nem az első és nem is az utolsó efféle jellegű próbálkozása.¹ Ilyenek pl. *A gazdátlan csónak története* (1902., kisregény), a Józsi – történetek, a Péterke, A két kis angyal, a Petrence Palkó és *Az első lépés* c. novellái. Matyasovszky József szerint a Pál utcai fiúkkal egy időben megjelent (egyébként Karinthy által az Így írtok tiben is karikírozott) *Gyerekek* c. karcolatgyűjtemény több darabja is a regény „előtanulmányainak” tekinthető. A Gitt-egy-let tanári kihallgatása dramatizált formában már itt előbukkan teljes kidolgozottságban, ráadásul ezen a címen. Heti tárcáiban középiskolás kori emlékfoszlányait örökíti meg. *Reismann tanár úr* című elbeszélésében szerepel a diákok között egy Csónakos nevű fiú (*Budapesti Napló*, 1898. április 10.)² Gimnazista korának emléke megjelenik a *Két krajcárért füge* című elbeszélésében is. (*Budapesti Napló*, 1902. szeptember 6.)

Molnár Ferenc gyermekregénye 1906-ban jelent meg folytatásokban. Molnár maga ennyit mond a könyv keletkezéséről: „1906-ban írtam meg folytatásokban egy ifjúsá-

gi lap számára, amelyet volt tanárom, dr. Rupp Kornél szerkesztett.”³ Az újság a *Tanulók Lapja* címet viselte. Végző formájában a Franklin Kiadó adta ki 1907. április 10-én. Molnár, akitől korántsem volt idegen a gyermekirodalmi téma és a gyermekirodalmi ambíció,⁴ feltehetően ismerte a kortárs, vagy közel kortárs gyermekirodalomból Charles Dickens: *Twist Olivér* és *Copperfield Dávid* c. műveit (Nemecsek erősen emlékeztet ezek főhősére), Mark Twaintól a *Tom Sawyer kalandjait* ill. a *Huckleberry finn kalandjait*, Frances Eliza: *A kis lord*, ill. Edmondo de Amicis: *A szív* c. regényeit (ennek Garrone nevű egyik főhősében pedig Bokára ismerhetünk). Nagy gonddal írhatta meg saját regényét, bár állítása szerint a szöveg előzetes vázlatok nélkül, folyamatosan született meg a New York kávéház karzatán, ahonnan a szedő ún. „kutyanyelveken” szállította át a történetet a nyomdába. Ezt a gondosságot a regény többek által is említett igen pontos idő-és térszerkesztése is alátámasztja.⁵

A regény cselekményszerkezete drámai pontossággal fölépített. A vörösingések háromszor támadnak a Pál utcaiakra (einstand, Áts Feri zászlólopása, majd a csapat támadása), Nemecseknek háromszor kell a víz alá merülnie, egyre feszítettebb körülmények között. 10 Pál utcai és 10 vörösingés csap össze. A regény 10 fejezetből áll. A mű végén a szerző minden szálat elvarr; Nemecsek meghal, Kolnay és Barabás kibékülnek, és mind a két gyermekcsapatot kiakolbólítják a saját kis mennyországukból, a vörösingések előtt a Fűvészkert, a Pál utcaiak előtt a grund kapuja zárul be örökre.

A regény több szereplője is élő modell után készült. Molnár Gál Péter említést tesz egy kötelezvényről, amit 1927-ben Pásztor Bertalan nyugalmazott városi tanácsos még őriz, ezen a kötelezvényen a Lónyay utcai református gimnázium öt tanulója, Pollák (Pásztor) Berczi (a két Pásztor egyik modellje), Koréh (Tatay) Endre, Neumann Ferenc, Róth Samu, Ligenfeld Miklós 1895. június 22-i dátummal becsületszavukat adják, hogy „amennyiben lehetséges” 1905. júniusában megtartják a tízéves találkozójukat. Ez a kis kör *A Pál utcai fiúk asztaltársasága* néven a József körüti Brandl vendéglőben gyűlésezett.⁶ A regény főhősét, Nemecsek Ernőt, Molnár Feiks Jenő (1878–1939) impresszionista festőről, grafikusról, gyermekkori barátjáról mintázta. A másik Pásztor fiú: Pásztor Árpád (1877–1940) publicista, ifjúsági regényíró.⁷ Feiks Jenő 1918-ban, a spanyolnátha-járványban halt meg.⁸ (Molnár Erzsébet, az író testvére szerint bátyja, 1938-ban egy ál-Nemecsek feltűnésekor azt üzenté haza Amerikából, hogy nyugodtan dobják ki az impoztort, mert a valódi Nemecsek még 1919-ben meghalt tuberkulózisban.)⁹

Az utolsó „Pál utcai”, Ágoston Dezső (Csele modellje) az 1960-as évek elején hunyt el.¹⁰

A sikertörténet

Molnár Ferenc először e regénye révén vált ismertté. A gyermeki lélek újonnan felfedezett világa mint téma a levegőben volt az 1900-as évek első két évtizedében. Nálunk Krúdy, Kosztolányi, Karinthy sikeres gyermekregényei, és gyermeki témájú művei is ezt bizonyítják. *A Pál utcai fiúk* is azonnal sikert aratott. Molnár Gál Péter említi azt az OSZK kéziratár, nyomdai szerződése között található szerződést, amely szerint a Franklin kiadó örök áron 1000 korona tiszteletdíjért megvásárolta *A Pál utcai fiúkat* 1907-ben.¹¹ „A Franklin meggazdagszik rajta.” – jegyzi meg a szerződéssel kapcsolat-

ban. Külföldön is az egyik legismertebb magyar irodalmi szöveg. 1997-ig 14 nyelvre fordították le, a legnagyobb sikere Olaszországban volt. Dramatizált változatát nálunk először Hevesi Sándor mutatta be, ez volt a Royal Színház nyitó eladása 1936. október 12-én. Hevesi Sándor dramatizálását azután Palotay István (1907- 1972) dolgozta át, és F. Lakner Lívía (1919-1996) rendezésében (új betanulásban) előadták a Fővárosi Operettszínházban 1946. április 11-én.¹³

Filmen először Balogh Béla rendezte meg 1924-ben, majd a nemzetközi szintéren Frank Borzage rendezése révén jelent meg, *No Greater Glory címmel*, és 1934-ben elnyerte a Velencei Filmfesztivál díját. Fábri Zoltán amerikai – magyar koprodukcióban vitte vászonra 1968-ban. Ez a filmváltozat is nagy sikert aratott, bár jogdíj-problémák miatt külföldön kevesebbet játszhatták.¹⁴ Az eddig legnagyobb vitát kavart feldolgozás Angelo Rizzoni producer és Maurizio Zaccaro rendező televíziós sorozata, amely miatt az örökösök a történet meghamisítása miatt pert indítottak 2003-ban. A Molnár – örökösök magyarországi megbízottja, Horváth Ádám, többek között „kedvezőtlen magyarságkép kialakításával” vádolta az alkotókat, hiszen, mint mondta, a regény sok külföldiben összefonódott a magyarsággal. „Amikor Magyarországon járt a japán császár és kérdezték tőle, hogy milyennek találta a magyarokat, azt válaszolta: csupa Nemecek Ernő és Boka János”.

A regény utótörténetéhez tartozik még a botrányos 1962-63-as Jezsek Józsika – ügy is, amelynek részleteiről N. Kósa Judit, Horgas Judit és Molnár Gál Péter is megemlékeznek. Az említett csaló, Jezsek Józsika Ferenc, a 60-as években főleg abból élt, hogy önmagát Nemecek Ernő irodalmi modelljének hazudta. Tanácsi bérlakását is ezzel a szédelgéssel utaltatta ki a maga számára, és az Úttörő Áruházról szépapidíjat húzott azért, mert az áruház előterében ülve a gyerekek által behozott regényeket dedikálta. Az ál-Nemecek Hollós Korvin Lajos buktatta le 1962-es *Élet és Irodalombeli* leleplező cikkével. A családi ügy mindenestre érdekes adalékkal szolgálhat Molnár regényének korabeli népszerűségéhez.

A regény nem pusztán Magyarországon sikeres, hanem az egész világon. Nemcsak a számos külföldi kiadás bizonyítja ezt, hanem a Fábri-féle feldolgozás kedvező fogadtatásai is. 1969-ben Hollywoodban Oscar-díjra nominálták, ugyanebben az évben a Magyar Játékfilmszemle Közönségdíját, Moszkvában a Gyermekzsűri II. díját és Teheránban a Zsűri különdíját is elnyerte. Ha egy történet hat évtized múltán egyszerre négy, ennyire különböző kulturális és politikai közegben is hatásos, akkor Molnárt nem egyszerűen tehetséges, de akár zseniális szerzőnek is minősíthetnék.

Az értelmezés kudarcai

Egy ilyen jelentős író jelentős gyermekregénye nyilván megfelelő figyelmet érdemel. A figyelemben nem is volt hiány, egészen a közelmúltig. *A Pál utcai fiúk* 2007-ben töltötte be a 100. életévét, de a Nagy Könyv toplistáján a 7. hely megszerzése kapcsán is szóba került. A Petőfi Irodalmi Múzeum a centenárium alkalmából többek között összeállítást közölt a regény recepcióiról, a megjelenés évétől 2007-ig.¹⁵ Az elemzések különböző okokkal magyarázzák a regény hatásainak okát, de egy tulajdonságban a legtöbb megegyezik: kellően alaposnak és mélynek egyik sem mondható.

Farkas Pál 1907-ben, az *Új Idők*ben könnyes szemmel emlegeti az eltűnő gyermek-kort, és a közös gyermekjátékok legnagyobb ellenségének a mozgókép- színházakat nevezi meg.

Papp Mariska a *Hét*ben megállapítja, hogy Molnár Ferenc regényével megszületett a modern magyar gyermekirodalom, de hogy ezt az állítását mire alapozza, nem fejt ki.

Schöpflin Aladár 1928-ban „kis házmesterfiúnak” nevezi Nemeček András szabómester fiacskáját, szép példáját adva a felületes, figyelmetlen, esszéisztikus hatásokra törekvő gyermekirodalmi recepciónak.

Nagy Péter szerint a mű hatását az eredményezi, hogy szerzője „szerencsés kézzel ábrázolta... a legnagyobb emberi érzések tisztaságát. Szeretet, önfeláldozás, bátorság... és mindennek visszája: harag és gyűlölet, alamuszóság és gyávaság a gyermeki lélekben tiszta képletben nyilatkoznak meg...”¹⁶ Ehhez társul még az is, hogy Molnár nem a felnőtt szemszögéből látatja a gyermekeket, hanem közülük valóként, személyes hangon ábrázolja őket.

Bognár Tas szerint a regény „rólunk szól”, akár „volt grundunk gyerekkorunkban, akár nem.” Azon a helyen játszódik, amely „otthon adott nekünk, s amelyen éppen azért lehettünk otthon... mert tudtuk, hogy ott szükség van ránk. Ezért szorul úgy össze a szívünk, amikor a grund veszélybe kerül, még felnőtt olvasóként is.”¹⁷

Matyasovszky József nagyjából hasonló megállapításokat tesz, azonban megemlíti még egy lényeges elemet is: a veszteség lehetősége miatti fájdalom felértékelő erejét. A grund és Nemeček visszavonhatatlan elvesztése mély nyomokat hagy az olvasóban. „Nemeček megindítóan gyöngéd, törekeny alakja a szemünk láttára változik hőssé”,¹⁸ teljesítménye pedig egyre emberfelettibbé, ezzel együtt azonban alakja el is távolodik a földi világtól. A befogadó szemléletében Bokáéval egyesül, így a fájdalomélmény még intenzívebbé válik.

Komáromi Gabriella szerint Molnár regényének „egyik legnagyobb értéke, hogy benne minden a gyermeki világon belül jut szóhoz... a konfliktus, a tét, a nyelv”... Még a lélektani motiváció mértéke is ehhez a világhoz igazodik.¹⁹ Egy másik idézett tanulmányában „nevelődési regényként” említi *A Pál utcai fiúkat*. Ezt a besorolást aztán a későbbi elemzők minden kritika nélkül átveszik (megemlíthetjük pl. Horváth Csaba egy 2007-es tanulmányát), és a regény már be is lett skatulyázva, műfajilag be is lett sorolva, anélkül, hogy a besorolással kapcsolatos, illetve komolyabb hatás- és szerkezeti elemzést a művön valaki elvégezett volna.

Összegezve: Molnár regényének a „magas” irodalomtudományban szakmailag hiteles, átgondolt elemzése nincs, csak **emocionális megközelítése, ill. „félreértelmezése” létezik. (Mint Az egri csillagoknak.) Ezért az általános iskolai tankönyvekben sincs megfelelő elemzése, ill. a segédanyagokban (munkafüzetek) szinte kizárólag tartalmi feldolgozása történik, értelmezésre, analízisra alig találunk kísérletet. Hogyan várható el a pedagógusoktól, hogy minőségi módon közelítsék a gyermeket a regény világához, amikor a szöveggel kapcsolatos legfontosabb kérdések egyike pl. valamelyik általános iskolai munkafüzetünkben az, hány szavazatot kapott Geréb és hányat Boka az elnökválasztás folyamán? A pusztán tartalmi kérdések vizsgálata semmiképpen sem lehet vonzó a tanulók számára: a gyengébb képességűeket lelembozza, hogy nem tudják a szövegből az elemeket adott időre kikeresni, a jobb képességűeket pedig az ilyen jellegű feladat egész egyszerűen untatja.**

Mitől lehet jó egy könyv?

Vizsgáljunk meg egy olyan alapvető kérdést, mint a műfaji besorolás. Ha megfigyeljük *A Pál utcai fiúk* legfontosabb cselekményelemeit, láthatjuk, hogy a nevelődési regények sémaíttól alapvető eltéréseket mutat. Nevelődési regénynek tekinthetjük a teljesség igénye nélkül pl. a *Vuk*, a *Bambi*, és a *Harry Potter* c. műveket. Ezeknek van néhány alapvető közös vonásuk; történetükben a főhős egyedül marad, legfeljebb egy felkészítője (mestere) van, aki segíti az előrehaladásban. Lelki fejlődésen megy keresztül, és végül környezete fölé nő. Hasonlítsuk össze két tipikus nevelődési regény és *A Pál utcai fiúk* meseszövegét:

Pál utcai fiúk	Harry Potter	Vuk
1. Létező csoport veszélyhelyzetbe kerül. (Vörösingesek.)	1. Létező csoport (varázslóvilág) veszélyhelyzetbe kerül. (Voldemort.)	1. Létező csoport veszélyhelyzetbe kerül. (Simabőrű.)
2. Vezérválasztás- a közösség szorosabbá válik. Geréb sértődése, majd kiválása.	2. Belső veszélyeztetettség. A közösség széthullik. Szülők pusztulása, a főhős egyedül marad.	2. Belső veszélyeztetettség. A közösség széthullik. Szülők pusztulása, a főhős egyedül marad.
3. Külső veszélyeztetés nő, az ellenség egyre fenyegetőbb módon lép föl. (zászlólopás)	3. Külső veszélyeztetés nő, Mester (Dumbledore) megjelenése. Megkezdődik a főhős tanítása.	3. Egy Mester (Karak) megjelenése. Megkezdődik a főhős tanítása.
4. Belső veszélyeztetettség. Széthúzás a csoporton belül. (Viták a Gitt-együletben, Geréb árulása).	4. A tanítvány Mesterével egy szintre kerül. (A VI. részben, párviadal Voldemorttal.)	4. A tanítvány Mesterével egy szintre kerül. (Íny kiszabadítása.)
5. Sikeres ellenakciók. (Látogatás a Fűvészkertben, Nemecsek hőssé válik.) Az áruló visszatér a csoportba. Kihívják a vörösingeseket.	5. A tanítvány a Mester fölé nő. (VII. rész, Harry megtudja, hogy Dumbledore súlyos bűnöket és hibákat követett el.)	5. A tanítvány a Mester fölé nő. (Menekülés a búzátáblából.)
6. Végső összecsapás, a csoport fényes győzelmet arat, a hős föláldozza magát a csoport érdekében.	6. A Mester föláldozza magát tanítványa érdekében. (Dumbledore halála.)	6. A Mester föláldozza magát tanítványa érdekében. (Karakot lelövik.)
7. Erkölcsi győzelem, a főhős dicső halála.	7. Végső összecsapás. A Tanítvány bosszúja a Mesterért, a főellenség (Voldemort) legyőzése. A Főhős életben marad és népe legtiszteltebb tagja lesz.	7. Végső összecsapás. A Tanítvány bosszúja a Mesterért, a főellenség (a Simabőrű) legyőzése. A Főhős életben marad és népe legtiszteltebb tagja lesz.

Vizsgáljuk most meg a Pál utcai fiúk cselekményét két másik kategóriához tartozó gyermekregény cselekményelemeivel összevetve.

Pál utcai fiúk	Keménykalap és krumpliorr	Timur és Csapata
1. Létező csoport veszélyhelyzetbe kerül. (Vörösingések) Első konfliktus az ellenséggel. (Einstand.)	1. Létező csoport megoldandó helyzet elé kerül. (Cirkuszi előadás rendezése, azt hiszik róluk, hogy állatkerti tolvajok.) Első konfliktus a „Majomtevével”.)	1. Létező, működő csoport megoldandó helyzet elé kerül. (Azt hiszik róluk, hogy gyümölcsolvajok. Első konfliktus huligánokkal.)
2. Vezérválasztás-a közösség szorosabbá válik. Geréb sértődése, majd kiválása.	2. A vezér adott (Kis Rece) -a közösség szorosabbá válik.	2. A vezér adott (Timur), -a közösség szorosabbá válik.
3. Külső veszélyeztetés nő, az ellenség egyre fenyegetőbb módon lép föl. (Zászlólopás.)	3. Külső veszélyeztettség nő. Vetélytárs (Bagaméri) megjelenése.	3. Külső veszélyeztettség nő. (Faginék szándékosan Timurékra terelik a gyanút.) Timurék kihívják az utcagyerekek csapatát.
4. Belső veszélyeztettség. Széthúzás a csoporton belül. (Viták a Gitt-egyletben, Geréb árulása.)	4. Belső veszélyeztettség. (Jóska kórházba kerül, Bagaméri megtagadja az együttműködést.)	4. Belső veszélyeztettség. (Timurt büntetésből bezárják.)
5. Sikeres ellenakciók. (Látogatás a Fűvészkertben, Nemecek hősé válik.) Az áruló visszatér. Kihívják a vörösingéseket.	5. Sikeres ellenakciók. (Jóska kiszabadítása, Bagaméri eltávolítása.)	5. Sikeres ellenakció. Timur megszökik, és idejében érkezik a harcba.
6. Végző összecsapás, a csoport fényes győzelmet arat, a leggyengébb csoporttag (Nemecek) hősé válik, és fölládozza magát a csoport érdekében. Az áruló „megtisztul.”	6. Végző összecsapás, a csoport komoly veszélybe kerül, de a leggyengébbnek hitt csoporttag (Jóska) megmenti a helyzetet.	6. Végző összecsapás. A pionírok győznek.
7. Erkölcsi győzelem, a hős dicső halála. Az ellenség a vereség után teljesen szétzüllik.	7. Erkölcsi-fizikai győzelem. (A „Majomtevé” legyőzik, Bagamérivel kibékülnek, a cirkuszi előadást megrendezik.)	7. Erkölcsi-fizikai győzelem (A faluközösség elismeri Timurt és csapatát.) Az ellenség a vereség után teljesen szétzüllik.

Könnyen látható, hogy *A Pál utcai fiúk*, a *Keménykalap és krumpliorr*, valamint a *Timur és csapata* cselekményváza sokkal több lényegi egyezést mutat, mint a nevelődési regényekkel való egybevetés esetében.

Megállapítható, hogy *A Pál utcai fiúk* a gyermekregények kategóriáján belül az ún. „bandaregények” közé tartozik. A bandaregények (pl. Erich Kästner: *Emil és a detektívek*, Arkagyij P. Gajdar: *Timur és csapata*, Csukás István: *Keménykalap és krumpliorr* stb.) általában egy olyan gyermekcsoportról szólnak, amelyek a csoportbeli szerepek (vezér(ek), alárendeltek, támogatottak stb.) kialakulása után eredményesen képesek egy őket fenyegető, komoly veszélyhelyzet elhárítására, vagy más probléma megoldására. Az ilyen típusú művek témája nagyon gyakran nyomozás, vagy csoportok közötti összecsapás. Molnár műve az utóbbi kategóriába tartozik, a cselekmény középpontjában a Pál utcaiak hősiessége „honvédő harca” áll, amelynek során megoltalmazzák a grundot a beözönlő ellenségtől, a füvészkerti vörösingések csapatától.

A bandaregény sikerét az ember egyik legelemibb ösztöne sajátossága biztosítja, vagyis az a tény, hogy az ember csoportlény, és csak kis csoportok tagjaként érzi jól magát. A csoportok működése az által válik sikeressé, hogyan találják meg helyüket a csoporttagok a közösségben, ill. hogyan ruházza föl a csoport magát egyéni, más csoportoktól világosan elkülöníthető attribútumokkal. A bandaregények befogadója önkéntelenül is belép a szövegben formálódó csoportba, sajátos lelki alkatának megfelelően kiválasztja magának a neki leginkább megfelelő lelki alkatú csoporttagot és mintegy vele együtt „szocializálódik” a cselekmény folyamán. A befogadóban kialakuló csoportérzés egyik legfontosabb megnyilvánulása, hogy a műben szereplő ellenfél, ill. másik csoport idegenné és negatívvá válik a számára.

A szövegíró ezeket a folyamatokat ügyesen irányíthatja. Érdekes megfigyelni Molnár regényében a két szembenálló csapat, a Pál utcaiak és a vörösingések meghatározó vonásait. A Pál utcaiak – a „sértett” közösség – tagjai egyenként csaknem mind gyengébbek és esendőbbek a vörösingéseknél. Molnár állandóan hangsúlyozza a vörösingések erőfölényét, gondoljunk csak az „instandoló” félelmetes Pásztorokra, vagy akár Áts Ferire, akinek erejétől még saját bandája is retteg. A Pál utcaiak fizikai hiányosságai mellé még kisebb jellemhibák is társulnak. Kolnay és Barabás, valamint a Gittegyelet tagjai állandó formai vitákba bonyolódnak, Csele hiú, Csónakos erős, de nem túl okos, Nemeček kicsi, gyönge és gyáva, Geréb agresszíven a csoportvezérségre törne. A csoporton belüli konfliktus tovább erősíti a szemlélőben a fenyegetettség-érzetet, és a feszültséget fokozza a vörösingések látszólagos vakfegyelme és egyöntetűsége.

A szituáció nagyon emlékeztet arra, ahogyan Zrínyi nagyvezírje a *Szigeti veszedelemben* a magyarokat jellemzi:

*Az magyarok pedig legghenyélőbb népek,
Egyik az másikat gyűlölik, mint ebek;
Nincs köztök hadtudó, ha volna is, ezek
Az tisztviselőnek soha nem engednek.*

Ugyanakkor azonban a Pál utcaiak a lényegi kérdésekben mégis együtt tudnak működni; vitán felüli a számukra, hogy a grundot meg kell védeni, hogy az alapvető becsületkódex törvényeit meg kell tartani. Mivel a legtöbbjük ezekben a kérdésekben következetes, ezért ismerik el csaknem egyhangúlag (Geréb kivételével) Boka vezérségét,

ezért lesz képes Nemecek hősie tetteket végrehajtani, ezért fognak a vörösingések támadásakor a Pál utcaiak tökéletes fegyelemben együtt harcolni. Továbbá fontos a Pál utcaiak esetében az önkéntesség és a demokratikus háttér; a Pál utcaiak között mindenki „tiszt” az egy Nemecek kivételével, de neki is van „polgári” tisztsége; titkár a Gitt-egyletben: Boka választott, demokratikus vezető, a fiúk saját akaratukból, meggyőződésből és lelkesedésből engedelmeskednek neki.

A vörösingések csapatát ellenben a csapatvezértől való rettegés és a mohóság tartja össze; bár kitűnő revírjük van a Fűvészkertben, a Pál utcai grundot is be akarják kebelelni. *„Azért tesszük, hogy legyen hol labdázunk. Itt nem lehet, és az Eszterházy utcában mindig veszekedni kell a helyért... Nekünk labdaterület kell, és punktum!”* – mondja az egyik Pásztor. Áts Feri autokratikus vezér, a vörösingések szervezete erősen hierarchikus. Ám a látszólagos fegyelem és szilárdság a vereség után hamar fölbomlik, a vörösingések súlyos belső konfliktusba bonyolódnak, amelynek folyamányaképpen elveszítik megmaradt területüket is. A vörösingések indoka igazságtalansága miatt válik ellenszenvessé. Molnár azonban nem csupán ellenszenves tulajdonságokkal ruházza föl a vörösingéseket, hiszen akkor legyőzetésük értéke csökkenne. Megint Zrínyire utalnék, aki eposzában így jellemzi az ellenség vezérét:

*Igazat kell irnom, halljátok meg mastan,
Noha ellenségünk volt szultán Szulimán,
Csak aztot kivészem, hogy hiti volt pogán,
Soha nem volt ily ur törökök közt talán.*

*De talán nélkül is bátran azt mondhatom,
Pogányok közt soha nem volt ez földháton
Illyen vitéz és bölcs, ki ennyi harcokon
Lett volna győzödelmes, és sok országon.*

*Vitézség s okosság egyaránt volt benne,
Hadbéli szorgosság nagy szorult ü benne;
Ha kegyetlenség szüvében jelt nem tenne,
Talán keresztyén közt is legnagyobb lenne.*

A szemléltető identitásának és rokonszenvének kialakulásában meghatározó még a színszimbolika: a Pál utcaiak színei a magyar trikolórt idézik, zászlójuk piros-fehérvzöld, sapkájuk színe piros-zöld. A vörösingések meghatározó színe a vörös. A vörös tornadressz földidézheti Garibaldi csapatait, azonban a magyar kultúrában a hódító ázsiai hadak színe is. Az Egri csillagokban a győztes magyar védők kezére jutott török zászló is vörös színű. A vörös ezen felül az erőszak, a káosz, és a vér színe is.

Nem véletlenül hasonlítottuk össze ilyen direkt módon Molnár regényét első fönnmaradt nemzeti eposzunkkal. Bár Molnár művét bandaregényként határoztuk meg, mégis van néhány olyan vonása, amelyek a többi bandaregénytől elkülönítik. Az egyik ilyen momentum az ellenséggel való összecsapás heroizmusa, illetve a grund, mint a megvédendő haza toposza. Markáns különbség még a belső ellenség – az áruló Geréb – megjelenése is, ami szintén segít a feszültség fokozásában. Szintén jelentős különbségnek mondható a tragikus elemeket hordozó vég, amely inkább a mítoszokra, mint a gyermekregényekre jellemző végkifejlet.

Tükör és görbe tükör

Állítom, hogy *A Pál utcai fiúk* sikerének egyik legfontosabb titka, hogy fölépítésében a hősi eposzokra, ill. az eposz-szerű történetekre emlékeztet. Nem csupán arról tájékoztat, milyen egy jó csoport működése, ill. hogy az ember hová kerülhet a csoporton belül, hanem arról is, mi az emberi létezés értelme általában. Az emberi létezés értelme a mítoszokban és eposzokban az, hogy az egyén a pozitív erkölcsi erők oldalára álljon, és a jó oldalon, ereje megfeszítésével megpróbálja megvédeni mindazt, amit a világmindenségben értéknek gondol. Nem csoda, hogy minden idők legsikeresebb gyermek és ifjúsági regényei azok, amelyek eposz-szerűen épülnek föl. Most nézzük meg regényünk cselekményét két másik „modern eposz” cselekményével összevetve.

Pál utcai fiúk	A Gyűrűk Ura	Egri csillagok
1. Létező csoport veszélyhelyzetbe kerül. (Vörösingesek.)	1. Létező csoport veszélyhelyzetbe kerül. (Szauron.)	1. Létező csoport veszélybe kerül (Törökök.)
2. Vezérválasztás-a közösség megzavarodik. Geréb sértődése.	2. Közösségépülés (9 gyűrűhordó.) Vezérválasztás (Gandalf.)	2. Közösségépülés (gyülekeznek a várvédők. Vezér adott. (Dobó.) A vezér próbára teszi a védők elkötelezettségét. (Eskü)
3. Külső veszélyeztetés nő, az ellenség egyre fenyegetőbb módon lép föl. (Zászlólopás.)	3. Külső veszélyeztetés nő, az ellenség egyre fenyegetőbb módon lép föl. (Gyűrűlidércek.)	3. Külső veszélyeztetés nő. (Ellenség közeledik, Drégely pusztulásának híre, majd az ostrom kezdete.)
4. Belső veszélyeztetettség. Széthúzás a csoporton belül. (Viták a Gitt-egyletben, Geréb árulása).	4. Belső veszélyeztetettség. Széthúzás a csoporton belül. (Gandalf meghal, Boromir, majd később Gollam árulása).	4. Belső veszélyeztetettség. (Széthúzás a csoporton belül, Fügedy hadnagy és emberei árulása.)
5. Sikeres ellenakciók. (Látogatás a Fűvészkertben, Nemecek hősé válik.)	5. Ellenakciók. (Frodó és Samu elszakad a csoporttól.)	5. Sikeres ellenakciók. (Gergő robbanószerei, az árulók lelepleződnek.)
6. A veszélyeztetettség nő. A csoport gyengének tűnik az ellenség túlereje nyomasztó.	6. A veszélyeztetettség nő. A csoport gyengének tűnik az ellenség túlereje nyomasztó.	6. A veszélyeztetettség nő. Gergő fiának elrablása, alagút a várba. Az ellenség túlereje nyomasztó.
7. Végső összecsapás, a leggyengébb csoporttag hősé válik, és fölládozza magát a csoport érdekében. Az áruló „megtisztul.”	7. Végső összecsapás, a leggyengébb csoporttagok (a hobbitok) hősé válnak, és fölládozzák magát a csoport érdekében. Az áruló „megtisztul.”	7. Végső összecsapás, a leggyengébb csoporttag (Vica) hősé válik, és fölládozza magát a csoport érdekében. (Lemond fia rablójának további kereséséről, helyette titokban segít férjének a vár megvédésében.)
8. Győzelem, a hős dicsó halála, de a vállalkozás fizikailag elbukik – a grundot eladják.	8. Győzelem, de Középfölde az ember birtokába kerül, a hősök a túlvilágba távoznak.	8. Győzelem. De a vár későbbi bukásának sejtetése.

Karinthy azt írta a jó gyermekirodalomról, hogy az a felnőtt olvasó számára is esztétikai élvezetet nyújt. A legnépszerűbb gyermekirodalmi művek általában az ún. „kétfedelű” könyvek, amelyek mind a gyermek, mind a felnőtt olvasó számára különböző értelmezési síkot hordoznak magukban. *A Pál utcai fiúk* kétfedelű könyv. Miközben felidézzi gyermekkorunkat, és felnőttként is erős emóciókat vált ki belőlünk archetipikus elemei miatt, ugyanakkor egyszerre távolságtartó és kívülről szemléltető. A patetikus elemek mellett mindig ott a groteszk is. A fűvészkertből a vörösingesek tisztelgése közben távozó Nemecekből ömlik a víz, komikusan, cuppogva lépdél, a győztes Pál utcaiak számára a közép-kelet-európai történelemből már ismert fordulattal kötelező lesz a tankönyv átirása (a győztes Hunyadi neve mellé Boka, a vesztes Tomori neve mellé Áts Feri neve kerül.) A haldokló Nemeceket sirató apát a türelmetlen és kockafejű Csetneky úr zaklatja az öltönyének a szabásmintájával. Nemecek rehabilitálása a Gittegyelet elnyúló, és értelmetlen szavazási procedúrái miatt késik végzetesen stb. Ezek az alkotórészek ugyanakkor groteszkségükben is tükrözik a Pál utcaiakat körülvevő felnőtt társadalom visszásságait.

Miben keresheti egy diákolvasó, illetve az őt irányító-vezető pedagógus a szöveg olyan elemeit, amelyek érdekelhetik a gyermeket, s amelyek közelebb hozhatják a regény belső világát a számára? A könyv talán legfontosabb mondanivalója a közösséghez kapcsolódik, olyan közösséghez, amelyben a gyermek megtalálhatja önmaga szerepét és jelentőségét, ugyanakkor azt is megtanulhatja, hogy kellő lelki erővel, akarattal a csoport legjelentéktelenebb tagja is fontossá, meghatározóvá válhat a csoportműködés eredményessége szempontjából.

Ugyanakkor *A Pál utcai fiúk* megtaníthat arra is, hogy vannak olyan külső kényszerítő erők, amelyekkel szemben még a legeredményesebben összedolgozó közösség is kudarcot vallhat. Megtaníthat arra, hogy ez a kudarcélmény hogyan használható föl mégis az egyéniség építésére. Nem utolsó sorban *A Pál utcai fiúk* aspektusából átélhetővé válik maga az egész magyar nemzeti karakterológia, és történelem.

Konklúzió

Szükség lenne a magyar gyermekirodalmi művek irodalomelméleti ill. összehasonlító irodalomtudományi jellegű értelmezésére, újraértelmezésére. Több új szemléltető, a modern irodalomtudomány eredményeire támaszkodó irodalom tankönyv és segédanyag kellene a magyar oktatásban, olyan segédanyagok, amelyek az elsődleges szövegértés gyakoroltatásán felül befogadás-lélektani, és egyéb szempontokat (egzisztencia, identifikáció, esztétika, etika stb.) is figyelembe vesznek, ill. beépítenek.

Fölhasznált irodalom:

BOGNÁR Tas: *Gyermekpróza, Világ- és magyar irodalom*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2004. 178-182. p.

MOLNÁR Ferenc. Összeállította: Matyasovszky József. Tóth Könyvkereskedés Kft. Debrecen, 1997. 65-74. p.

NAGY Péter: *A Pál utcai fiúk*. In: *Táguló világ, Tanulmányok*. Magvető Kvk. Bp. 1968. 582-585. p.

ÖTVEN nagyon fontos „gyerekkönyv”. Műismertetések és műelemzések. Szerk.: Borbély Sándor. Lord Kvk. Bp. 1996. 128-133. p.

Internetes források:

BORBÉLY Sándor: *Az örök kiskamasz*: Molnár Ferenc
<http://www.opkm.hu/konyvesnevelo/2003/1/Borbely.html>
 Letöltés: 2007. január 5.
 FOGARASSY Miklós: *A Pál utcai fiúk*
<http://www.opkm.hu/konyvesnevelo/2003/3/22Fogarassy.html>
 Letöltés: 2007. január 5.
 HORGAS Judit: *Fák közt, padon a Fűvészkertben*.
http://liget.grafium.hu/04_05_29.html
 Letöltés: 2007. január 9.
 MOLNÁR GÁL Péter: *A Pál utcai fiúk*.
<http://www.szinhas.hu/index.php?id=376&cid=9852>
 Letöltés: 2007. január 9.
 N. KÓSA Judit: *Az ál-Nemecsek pere*. <http://www.nol.hu/cikk/6594/>
 Letöltés: 2007. január 9.

Jegyzetek:

- ¹ Matyasovszky József: Molnár Ferenc. 65-66. p.
- ² Említi – több más keletkezési adattal együtt – Molnár Gál Péter, *A Pál utcai fiúk* c. internetes cikkében.
- ³ Idézi Komáromi Gabriella, in: *Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv”* 128-129. p
- ⁴ Borbély Sándor *Az örök kiskamasz: Molnár Ferenc* c. cikkében idézi pl. Molnár a *Nyugatban* megjelent, Sebők Zsigmondról szóló Kisfaludy – társaságbeli székfoglalójára írott beszédének részletét. „Írjuk fel róla – így Molnár Sebők Zsigmondról –, hogy a gyerekek barátja volt, ne azt írjuk fel, hogy szerette a gyerekeket, mert ez csak szép, de nem sok. A gyerekek szereték őt, ami sok, mert ritkaság, és mert bizonyítvány az Úr színe előtt, bizonyítvány a művész és az ember számára. Aki a gyerekek lelkébe horgonyozta le írói dicsőségét, igen bölcsen cselekedett. Emléke jó helyen van a gyerekek szívében: nemcsak azért, mert ők tovább fognak élni, mint mi, hanem azért is, mert az ő jó kritikájukban mindig zúg valami a halhatatlanságból, mint ahogy az ő lelkük közelebb van a végtelenséghez, mint a miénk.”
- ⁵ A pesti helyszínekről szót ejt Komáromi (i.m. 130. p.), Matyasovszky (i.m. 68-69. p.), Borbély Sándor: *Az örök kiskamasz: Molnár Ferenc* valamint Horgas Judit: *Fák közt, padon a Fűvészkertben* c. internetes cikkében, az időszerkezetet Komáromi tekinti át. (I.m. 130. p.)
- ⁶ Molnár Gál Péter: *A Pál utcai fiúk*. Internetes cikk.
- ⁷ Borbély Sándor, i.m.
- ⁸ Horgas Judit, i.m.
- ⁹ N. Kósa Judit: *Az ál-Nemecsek per*
- ¹⁰ Komáromi említ még három adatforrást: Molnár Erzsébet: *Testvérek voltunk*, 1958; Csergő Hugó: *Hogyan lett Molnár Feriből Molnár Ferenc?* (cikksorozat, Magyar Hírlap, 1928-as számok); Sárközi Máttyás: *Színház az egész világ*, 1995.
- ¹¹ Lásd i.m.
- ¹² Említi Matyasovszky és Molnár Gál is.

- ¹³ Az előadásról és a játsszó színészekről Molnár Gál ad részletesebb leírást említett cikkében.
¹⁴ A filmes feldolgozásokról Molnár Gál és Matyasovszky tesz említést.
¹⁵ Megtekinthetőek a <http://www.pim.hu/object.5b08ca26-5969-4182-87de-d139c5a289f3.ivy> weboldalon.
¹⁶ Nagy Péter: *A pál utcai fiúk* 584. p.
¹⁷ Bognár Tas: *Gyermekpróza*. 178. p.
¹⁸ Matyasovszky i.m. 72. p.
¹⁹ Komáromi i.m. 132. p.

László Galuska: Questions of the interpretation of the novel „Boys from the Pál Street” in the research of Hungarian youth literature

The 101 years old story of all over the world famous and conceded roman has not got his worthy place in educational research. According to the author it is surprising, how uninformed even the teachers themselves are. First can be read a short introduction about the preliminaries and then about the national and international success. This story has not got a professional authentic and considered analysis in literary scholarship, it has only emotional approaches or misunderstandings – concludes the author. This study endeavours to remedy this deficiency.

László Galuska: Die Fragen der Auslegung von „Die Jungen von der Paulstraße“ in der ungarischen Kinderliteraturforschung

Die 101 Jahre alte Geschichte der weltbekanntes und anerkannten „Die Jungen von der Paulstraße“ hat noch seinen würdigen Platz in der pädagogischen Forschung nicht errungen. Nach der Meinung des Verfassers ins auch unter den Pädagogen eine überraschende Unbewandertheit anzutreffen. Der Aufsatz schildert kurz die Vorausgegangene, den heimischen und ausländischen Erfolg des Werkes. In dem Kapitel „Die Misserfolge der Auslegung“ stellt der Verfasser zusammenfassend fest: eine fachlich verbürgte, durchdachte Analyse des Romans existiert nicht, es gibt nur emotionelles Nahekommen, beziehungsweise Fehlinterpretierung. Des Weiteren versucht der Aufsatz diesem Mangel abhelfen.